

Rezultati istraživanja groblja na Velikom polju u Zvonimirovu 2004. godine

Results of excavations at the Veliko polje cemetery in Zvonimirovo in 2004

Željko Tomičić

Primljeno/Received: 10. 2. 2005.
Prihvaćeno/Accepted: 23. 3. 2005.

Na Velikom polju u Zvonimirovu, u razdoblju od 10. do 20. kolovoza 2004., provedena su istraživanja koja su obuhvatila površinu od 92 m² na kojoj su pronađena tri bjelobrdiska groba. U dva groba, na osnovi većega broja pronađenih priloga koji se mogu datirati u 11. stoljeće, pokopane su bogato opremljene pokojnice. Također, u ovim istraživanjima po prvi put ustanovljen je i stratigrafski odnos između dva ranosrednjovjekovna groba. Iako grobovi latenske kulture na istraženom dijelu groblja nisu pronađeni, njihovo postojanje na središnjem dijelu grede, na kojoj se groblje nalazi, dokumentiraju površinski nalazi oružja i dijelova nošnje koji pripadaju priložima iz obradom zemljišta uništenih paljevinskih grobova.

Ključne riječi: Zvonimirovo, Podravina, groblje, bjelobrdiska kultura, latenska kultura
Key words: Zvonimirovo, Podravina, cemetery, Bjelo Brdo culture, La Tène culture

O dosadašnjim rezultatima istraživanjima ranosrednjovjekovnog i latenskoga groblja na Velikom polju u Zvonimirovu izvješteno je nekoliko puta (Tomičić 1994; Tomičić 1997; Tomičić 1999; Tomičić 2000; Majnarić-Pandžić 2001; Tomičić 2002; Tomičić et al. 2002; Tomičić et al. 2003; Tomičić 2004). U dosadašnjih deset godina iskopavanja, koja s kraćim prekidom traju od 1993. godine, istraženo je oko 1872 m², što predstavlja tek manji dio ukupne površine na kojoj se nalazište rasprostire (karta 1). Do istraživanja 2004. godine ukupno je pronađeno 39 kosturnih bjelobrdiskih grobova i 63 paljevinska latenska groba.

Tijekom iskopavanja, zahvaljujući modernim pristupom istraživanjima, prikupljene su mnogobrojne nove spoznaje o načinu ukopa i pogrebnim običajima te vjerovanjima o svijetu mrtvih, kako za groblje latenske, tako i bjelobrdiske kulture. Stanovnici latenskoga i kasnije ranosrednjovjekovnoga Zvonimirova (Sekelj Ivančan, Belaj 1998) za pokop svojih mrtvih izabrali su prirodnu gredu koja se nalazi jugoistočno od sela Zvonimirovo, iznad nekadašnjeg meandra rijeke Drave. Ranosrednjovjekovni pokojnici položeni su u grobne rake u ispruženom položaju na leđima, s priložima u ženskim grobovima koji pripadaju nošnji koja se nosila za života. Raspored bjelobrdiskih grobova ukazuje na postojanje redova pokapanja, što će biti od iznimne važnosti u dokumentiranju vodoravne stratigrafije bjelobrdiskoga groblja na Velikom polju. Jedini novac pronađen je u grobu 31 i pripada Ladislavu I. (1077.-1095.), a važan je za datiranje gornje granice pokapanja (Tomičić 2000, 84).

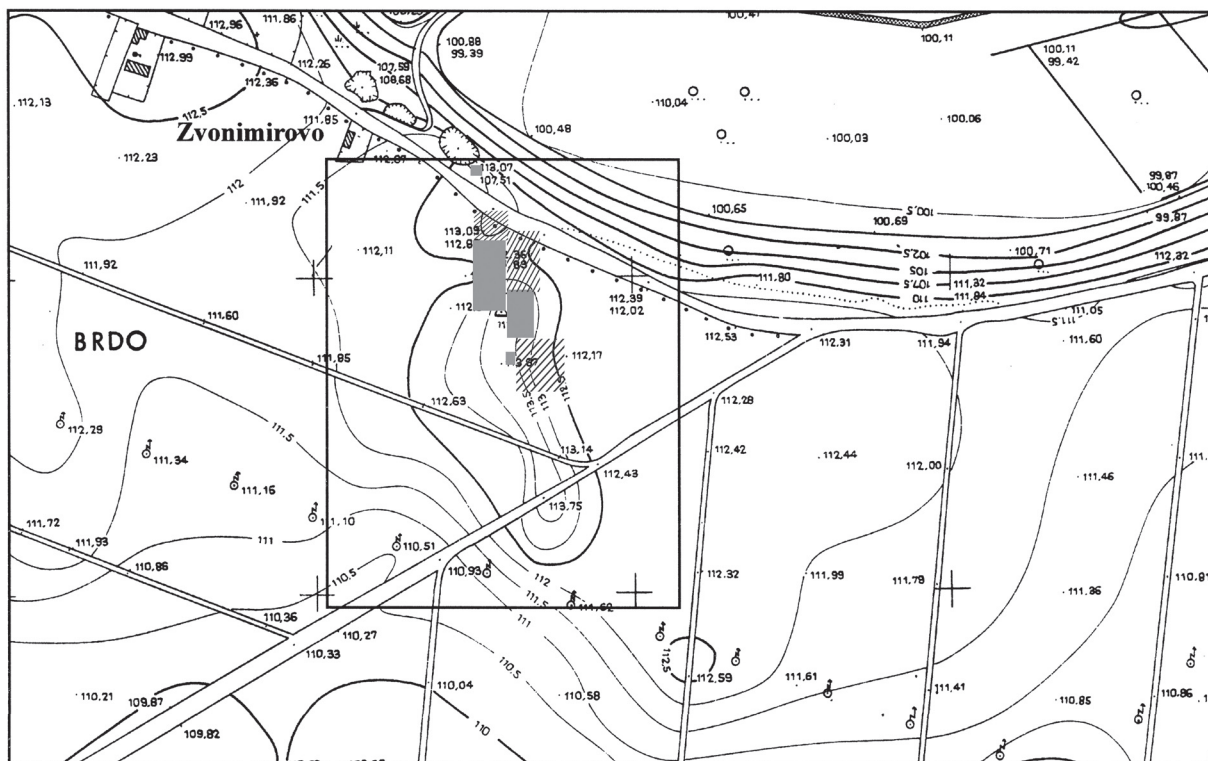
Grobovi latenske kulture na Velikom polju, uz spaljene kosti pokojnika, sadržavali su priloge oružja, funkcionalno-dekorativne predmete nošnje i nakit te popudbinu

za drugi svijet koja se sastojala od priloga keramičkih posuda i dijelova životinja. Groblje latenske kulture, prema dosadašnjim rezultatima istraživanja, može se datirati u razdoblje od prijelaza ranoga na srednji laten do kraja srednjega latena (Lt B2/Lt C1-Lt C2), odnosno od kraja prve polovine 3. st. pr. Kr. do kraja 2. st. pr. Kr. No nije isključeno niti postojanje kako starijih, tako i mladih grobova.

Prilikom istraživanja groblja u Zvonimirovu, iako su pronađeni i ulomci kasnosrednjovjekovne keramike, nije zabilježeno postojanje okomite kulturne stratigrafije. U nekoliko slučajeva su mladi ranosrednjovjekovni grobovi (grob 30, grob 31) zbog novih ukopa oštetili starije latenske paljevinske grobove. Međutim, u istraživanjima 2004. godine po prvi put su u okomitom stratigrafskom odnosu dokumentirana dva groba bjelobrdiske kulture (grob 41 i 42).

Godine 2004. cilj iskopavanja¹ bio je istražiti i definirati zapadni i istočni rub središnjeg dijela latenskoga groblja kao i istočni rub bjelobrdiskoga groblja, budući da je raspored grobova istraženih 2000. i 2001. g. ukazivao na potrebu proširivanja sonde na zapadne padine uzvisine, dok su istraživanja iz 1995. i 2000. g. ukazivala na mogućnost postojanja bjelobrdiskih te latenskih grobova na istočnoj padini grede na kojoj se groblje nalazi.

1 Sustavna istraživanja na položaju latenskoga i bjelobrdiskoga groblja na položaju Veliko polje u Zvonimirovu traju već desetu sezonu, a provodi ih Institut za arheologiju pod stručnim vodstvom prof. dr. sc. Željka Tomičića. U istraživanjima u 2004. su, uz voditelja prof. dr. sc. Ž. Tomičića, sudjelovali: dr. sc. Marko Dizdār, mr. sc. Daria Ložnjak Dizdār i Božena Bartul iz Instituta za arheologiju. Konzervator Mihael Golubić praznio je zapune keramičkih posuda iz latenskih grobova istraženih 2001. i 2002. godine radi lakšeg transporta i kao pripremu za buduću restauraciju, a istodobno je i preliminarno očistio nalaze iz 2004. iz bjelobrdiskih grobova.

Karta 1. Groblje Zvonimirovo - Veliko polje
 Map 1. Cemetery Zvonimirovo - Veliko polje

U iskopavanjima 2004. na zapadnoj padini istražene su sonde 11 i 12. Sonda 11 dimenzija je 10,00 x 2,58 m, dok je sonda 12 dimenzija 9,00 x 8,20 x 2,95 x 3,06 m. U sondama na zapadnoj padini nisu zabilježeni grobovi, pa se sa sigurnošću može zaključiti kako je definiran zapadni rub bjelobrdske kao i latenskoga groblja. Na središnjem dijelu grede istražene su tri površine, i to u sondama 10, 11 i 12 koje su ciljano ostavljene za buduća istraživanja tijekom iskopavanja 1993. i 1995. godine. U sondi 11 otkrivena su tri kosturna bjelobrdska groba koja se uklapaju u dosad istraženi red srednjovjekovnoga groblja što se pruža u smjeru jug-sjever. U sondi 10 koja se nalazila na istočnoj padini, u nastavku sonde iz 1995. godine, istražena je površina 3,00 x 2,85 m, dok je u sondi 11 iskopom obuhvaćena površina veličine 3,33 x 2,95 x 4,00 x 3,00 m koja se nastavlja na površinu istraživanja iz 1998. godine. U sondama položenim na istočnoj padini prirodne grede nisu pronađeni ni latenski ni bjelobrdski grobovi. Razlog različitim veličinama istraženih površina nalazi se u postojanju plantažnog voćnjaka pod kojim se groblje danas nalazi, što bitno utječe na samu strategiju iskapanja, ali i na očuvanost grobnih cjelina, što je na najbolji način dokumentirala slika iz sonde 12 smještene po sredini grede, gdje su se u površinskom sloju pronašle brojne kosti koje potječu iz obradom zemljišta uništenih bjelobrdskih grobova.

Ukupno je na nalazištu Veliko polje tijekom iskapanja u 2004. godini, sa svim označenim iskopima, istražena površina od 92 m². Prosječna dubina iskopa u svim sondama iznosila je oko 1 metar. Stratigrafska slika nalazišta na Velikom polju pokazuje kako su grobovi uko-

pani u slojeve ilovače i pijeska koji su tijekom geološke prošlosti nanoseni snagom vjeta, što je potom utjecalo i na očuvanost grobnih cjelina. Naime, prilozi u grobovima koji su ukopani u slojeve pijeska u pravilu su znatno bolje očuvani za razliku od nalaza i antropoloških ostataka iz grobova položenih u slojeve u gline.

U istraživanjima 2004. godine pronađena su tri groba (grob 40, 41, 42) koji pripadaju bjelobrdske kulture ranoga srednjeg vijeka, a nalazili su se u središtu izuzetno velike koncentracije ranosrednjovjekovnih grobova koji su bili dokumentirani u iskopavanjima 1993.-1995. g. Novoistraženi grobovi u načinu pokapanja i priložima ne odstupaju od dosad uočenih pravila koja su zabilježena na groblju bjelobrdske kulture na Velikom polju. Grobovi su kosturni s ispruženim pokojnikom/pokojnicom na leđima, orijentacije zapad-istok. Dva istražena groba (grobovi 40 i 42) pripadali su pokopima mladih osoba, vjerojatno djevojčicama, s obzirom da su u oba groba pronađene bogato opremljene ogrlice sastavljene od staklenih perli kombiniranih u nisku sa srcolikim privjescima ili koštanim privjeskom te praporcima. U grobu 40, osim izuzetnog nalaza ostataka ogrlice od perli od puhanoga stakla i nanizanih sedam srebrnih srcolikih privjesaka te dva brončana praporca, pronađeno je i šest srebrnih naušnica volinjskog tipa (slika 1). U grobu 42 nalazila se niska od dvodijelnih perli od puhanoga stakla te poliedričnih i latenskih perli s izuzetnim uresom koštanoga privjeska (slika 2). U grobu 41, u kojem je bila pokopana odrasla osoba, pronađen je samo praporac koji je u zapunu groba možda dospio iskopom grobne rake za pokojnika neposredno iznad groba 42.

Sl. 1. Grob 40
Fig. 1. Grave 40

Sl. 2. Grob 42
Fig. 2. Grave 42

Prilozi iz grobova bjelobrdske kulture koji su zabilježeni u iskapanjima u 2004. g., potvrdili su sliku koja je dokumentirana tijekom prijašnjih istraživanja. Kosturni grobovi u pravokutnim grobnim rakama orijentiranim zapad-istok tvore redove, što svjedoči o organiziranom načinu pokapanja na groblju. Prilozi iz grobova svjedoče o bogatoj opremljenosti pokojnica koje su vrlo vjerojatno posjedovale istaknuti društveni položaj unutar zajednice koja je naseljavala prostor sela Zvonimirovo. Istraženi grobovi, prema brojnim priložima, mogu se datirati u 11. stoljeće. Osobito važan podatak predstavlja dokumentirani stratigrafski odnos između grobova 41 i 42. Naime, u grobu 41 pokopana je odrasla osoba, a neposredno ispod toga ukopa nalazio se grob 42 u kojem je u bogatoj nošnji pokopana djevojčica.

Osim grobova, u istraživanjima 2004. godine, otkriveno je i nekoliko ukopanih objekata, kao što su SJ [277] i SJ [285]. Ukop SJ [277] možda predstavlja jarak grobne parcele latenskoga groba kakve su otkrivene i na sjevernom dijelu groblja. Na kraju jarka nalazi se rupa od dublje ukopanog stupa. Ukop SJ [285] okruglog oblika zabilježen je u zapadnom dijelu rake groba 41 i promjera je 0,18 m te je možda ostatak kakve nadgrobne oznake.

U sondi 11 u sloju današnjeg humusa SJ 001 pronađeni su metalni nalazi i keramika latenske kulture što potječu iz razorenih grobova koji su najbrojniji na samom vrhu uzvisine koja je i najizloženija intenzivnoj obradi zemljišta.

Rezultati istraživanja na zapadnom dijelu središta groblja u potpunosti su opravdali očekivanja, budući da je definiran rub toga dijela groblja. Istočna granica groblja, kako bjelobrdske tako i dijelom latenske kulture, djelomično je dokumentirana rezultatima istraživanja u 2004. g. No konačno će biti poznata nakon istraživanja

2005. godine koja se planiraju nastaviti neposredno na prethodna. Zbog toga dosad istraživanjima utvrđene istočne i zapadne granice groblja potvrđuju pretpostavku o nužnosti daljnjih istraživanja na padinama grede kako bi se utvrdile točne granice groblja i na ostalim dijelovima, osim na središnjem zapadnom i istočnom rubu. Također, na osnovi dosad zabilježenih spoznaja tijekom ranijih istraživanja kao i rezultata iz 2004. godine, postoji opravdana pretpostavka kako su grobovi bjelobrdske i latenske kulture, ukopani po najvišem dijelu grede, većim dijelom uništeni intenzivnom obradom zemljišta. Pritom su jedino očuvani nešto dublje ukopani grobovi. Zbog toga je budućim istraživanjima potrebno obuhvatiti i preostale površine središnjega dijela uzvisine na sjevernom i južnom dijelu groblja, kako bi se definirali početak i kraj pokapanja za groblje latenske kao i ono bjelobrdske kulture.

Literatura

- Majnarić-Pandžić N. 2001, Grob ratnika Lt 12 iz srednjolatskog groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko - podravskoj županiji, PrilInstArheolZagreb 18, Zagreb 2001, 83-101.
- Sekelj Ivančan T., Belaj J. 1998, Probno sondažno iskopavanje u selu Zvonimirovu godine 1998., ObavijestiHAD XXX/3, Zagreb, 112-117.
- Tomičić Ž. 1994, Istraživanja srednjovjekovnoga groblja Zvonimirovo - Veliko polje u Virovitičko - podravskoj županiji, ObavijestiHAD XXVI/2, Zagreb, 61-64.
- Tomičić Ž. 1997, Zvonimirovo i Josipovo. Groblja starohrvatskog doba u Virovitičko-podravskoj županiji, Zagreb - Virovitica, katalog izložbe
- Tomičić Ž. 1999, Ranosrednjovjekovno groblje Zvonimirovo - Veliko polje. Prinos poznavanju bjelobrdske kulture u podravskom dijelu Slavonije, PrilInstArheolZagreb 13-14/1996.-1997., Zagreb, 91-120.

- Tomičić Ž. 2000, Zvonimirovo - Veliko polje. Sumarni prikaz i osvrt na postignuća sustavnih zaštitnih arheoloških istraživanja u razdoblju od 1993. do 2000. godine, ObavijestiHAD XXXII/3, Zagreb, 80-87.
- Tomičić Ž. 2002, Istraživanje kulturnog kontinuiteta na primjeru groblja Zvonimirovo - Veliko polje, HistriaAntiq 8/2002, Pula, 385-395.
- Tomičić Ž. 2003, Grob odličnice iz ranosrednjovjekovnoga groblja Zvonimirovo - Veliko polje kraj Suhopolja, Opusca 27, Zagreb, 549-560.
- Tomičić Ž. et al., 2002, Tomičić Ž., Dizdar M., Tkalčec T., Ložnjak D., Zvonimirovo- Veliko polje, rezultati istraživanja groblja latenske i bjelobrdske kulture 2001. i 2002., ObavijestiHAD XXXIV/3, Zagreb, 67-75.
- Tomičić Ž. et al., 2003, Tomičić Ž., Dizdar M., Ložnjak D., Zvonimirovo - Veliko polje. Rezultati istraživanja godine 2003., ObavijestiHAD XXXV/3, Zagreb, 66-70.
- Tomičić Ž. 2004, Rezultati istraživanja na Velikom polju kraj sela Zvonimirova tijekom godine 2004., ObavijestiHAD XXXVI/3, Zagreb, 122-126.

Summary

Excavations over a surface of 92 m² were conducted at Veliko polje in Zvonimirovo from 10 to 20 August 2004, at which time three Bijelo Brdo graves were found. Women were buried in two graves accompanied by rich accessories, as a large number of burial goods, which can be dated to the eleventh century, suggests.

Furthermore, in these excavations a stratigraphic link between two early medieval graves was established for the first time. Although no La Tène graves were found in the excavated part of the cemetery, their existence in the central part of the ridge on which the cemetery is situated is documented by surface finds of weapons and parts of attire, which belong to finds from incineration graves destroyed in the course of agricultural activities.

The results of the excavations in the western part of the cemetery's core fully comply with expectations, since the margin of this part of the cemetery could be defined. The eastern boundary of the Bijelo Brdo culture but also partially La Tène culture cemetery was partly documented by results of the 2004 excavations. It shall be ultimately determined after follow-up excavations in 2005. Therefore the eastern and the western boundaries of the cemetery identified in the course of excavations so far confirm that further excavations are necessary on the slopes of the ridge in order to determine the exact boundaries of the cemetery in its other parts, apart from its central western and eastern peripheries. Also, the outcome of excavations conducted so far provides grounds for the assumption that Bijelo Brdo and La Tène burials in the highest part of the ridge were to a great extent destroyed due to intense farming. Only the somewhat deeper graves were preserved. Future excavations should therefore also cover the remaining areas of the central part of the rise in the northern and the southern part of the cemetery, in order to define the beginning and the end of burials in the La Tène as well as Bijelo Brdo cemetery.